

SZÚZ MÁRIA DAJKÁJA

A népi devóció sajátos hatása a Szűz Mária szobrok és képek öltöztetése. Bálint Sándor a hazai szakrális tájak és a búcsújárás kutatása során már az 1930-as években rámutatott a szokás történelmi gyökereire és arra, hogy a barokk korban különösen a Loretto-kultusz magyar adaptációja révén terjedt el szélesebb körben ez a votív célú szokáscselekmény.

Búcsújáróhelyeken felajánlásból vagy hálából nemcsak képeket, ékszereket, ezüst-fém vagy viasz offereket, értéktárgyakat ajándékoztak, hanem gyakorta varrattak palástot Szűz Mária és a gyermek Jézus kegyképére, illetve szobrára. A palást oltalmat kifejező szimbólum. Adományozásának lelki motívuma: az áldás, a kegyelem elnyerése. Gondoljunk itt a feltehetőleg ősi hagyományokon alapuló menyasszonyi öltözet és koszorú felajánlásának indítékaira.

A Mária ruhatára gondozása és a szobrok öltöztetése egykor meghatározott személy feladata volt. E tisztaság viselőjét a hagyomány találón *Mária dajkájának* nevezte.¹ Meg kell jegyeznünk, hogy az elnevezés inkább Nyugat-Magyarországon: Fertőszéplak, Röjtökmuzsaj, Sopron, Máriavölgy (Marianka, Szlovákia), illetve Észak-Magyarországon: Mátraverebély-Szentkúton, Szandán stb. ismerik – másutt nem használják.

Dolgozatunkban megkíséreljük e hagyományt más oldalról, az ajándékot közvetítő személy egyénisége és lelki motíváltsága alapján megközelíteni.

Gyűjtéseink során ui. lépten-nyomon tapasztaltuk, hogy a megtisztelő kötelezettség vállalói a maguk helyén és minőségében sajátos emberi magatartásformát hordoztak; a hétköznapi megélés, napi helytállásuk erősítette bennük a transzcendentális elhivatottság érzését is. A kettő egymástól elválaszthatatlan, egymásra utaló.

A Mária dajkája megnevezés tk. egy személyre vonatkozik. A továbbiakban szeretnénk bemutatni néhányat a hagyomány őrzői közül, akik más-más vonatkozásban éltek meg a tradíciót. Az eltérést mindössze a szakrális háttér különbözősége jelenti. Így szólnánk *egy jelentősebb búcsújáróhely Mária dajkájáról, majd a rózsafüzér társulati életben, illetve magánajátosság keretében működő szolgálattevőkről.*

¹ BÁLINT 1943. 171., Vö. még: LANTOSNÉ IMRE Mária 1990. 49-61.

Legelőször Herkovits Ferencnéről, Huszár Juliannáról (1899-1986) emlékezünk meg. Andocson a kegytemplom és ahogy ő mondta, "Mária szolgálatában" élte le évei nagy részét.

Röviden a búcsújáróhelyről: Loretto egyik legkorábbi filiációja.² A hódolt-ság alatt jegyzett Kápolnás-Andocs neve megerősíti, hogy itt a középkorban állt már egy kápolna. A legenda szerint ezt a kápolnát az angyalok Kalocsáról hozták. Kezdetben a pécsi jezsuita misszió, majd a ferencesek gondozták.

Az andocsi szentségi táj Tolna megyéből, Kapos mentéről, a Balaton déli partjáról, Szigetvár és Zselic vidékéről, Dunaföldvárról, Székesfehérvárról, Kalocsa környékéről, és a burgenlandi Rohoncról vonzotta és részben vonzza ma is a zarándokokat.

A templomot 1716 óta a ferencesek fejlesztették búcsújáróhellyé. A XVIII. században a kis gótikus kápolnát barokk templomhajóval bővítették. Az építkezés 1739-től 1747-ig tartott. A kegyszobor fából készült, 1520 körül. Szűz Máriát ábrázolja a gyermek Jézussal, mellette Szent Katalint és Szent Dorottya látható. Mária titulusa "Regina Angelorum."³

A kegyszobor öltöztetése a ferencesek pasztorációja alatt veszi kezdetét. Az általuk őrzött hagyomány szerint kezdetben a Mária-palástokat menyasszonyi öltözetből varrták és csak később készítettek palástot az e célra vásárolt ruhaanyagból. Feltehetőleg ez időben élt az a szokás, hogy a beteghez, haldoklóhoz elvitték és ráterítették Mária palástját.

Adatközlők emlékeiből ismerjük az ajándékozás szertartását is. A palástot a búcsú előestéjén Andocsra hozták. Az adományozó rendszerint két-három családtagja kíséretében vitte az oltár elé, ahol a palástot a plébános ünnepélyesen beszentelte. Később a beszentelés a sekrestyében történt.

A kegyszobrot az 1850-es évekig minden hónap első, újholdvasárnapján öltöztették. A ferencesek a századelőtől a szobor öltöztetését fiatal, 14-16 éves lányokra bízta. Felügyeletük mellett a leányok a liturgia színeinek megfelelő ruhát adták a Szűz Mária szoborra. A megtisztelő feladatra csak vallásos, hitből élő családok leányait jelölték ki.

Herkovitsné, Huszár Julianna Ráksiban született, buzgó katolikus családban, idős szülei kései gyermekeként. Nagy szeretetben, hitben nevelték. "Mióta az eszemet tudom, nagy Mária-ünnepeken, főleg Sarlóskor, Boldogasszony napján és Kisasszonykor jöttünk Andocsra" – emlékezett Huszár Julianna. "Anyám kézenfogva hozott be a templomba. Ketten mindig térdünkön csúszva megkerültük az oltárt. A sötétben fejünket az oltár hátához támasztottuk, és ott fohászkodtunk. Ilyenkor anyám mindig azt mondta: Mária ereje megsegít minket."

² GAÁL 1983.

³ AGGHÁZY 1958., JORDÁNSZKY 1988. 152-153.

Apját, anyját korán elvesztette, ezután nővére nevelte. Fiatalon ment férjhez, Herkovits Ferenc igali cipésmesterhez. Még várandós volt, amikor elgyalogolt Andocsra az urával és "Mária lábainál" megfogadta, hogy gyermekét az ő tiszteletére és szeretetére neveli. Alig éltek együtt, amikor férjét 1915-ben elvitték a frontra, ahol 2 év múlva meghalt. Huszár Julianna kisláival együtt Igalban maradt, s elszegődött a Szírel kocsmároshoz szolgálni. Kemény elszántsággal határozta el, hogy Máriába "kapaszkodik" és fiát az ő segítségével neveli fel.

Misztikus kötődése Szűz Máriához megmaradt, mert férje halála után is évente többször gyalogolt át Igalról Andocsra.

Búcsús templomlátogatásai során közelebb állt hozzá a magányos kon-templatív imaforma, mint a kollektív orális gyakorlat. Ez utóbbit csak a rózsafüzér imádkozás jelentette számára.

"Tudja, a kicsi fiamat Szt. Antal napkor hoztam ide mindig... Szt. Antalt szerettem, mert az olyan szelíd volt. Búcsúra jobb volt olyankor jönni, ha kevesebben voltak, az ember áhítatba, magába tudott szállni. Reggel korán értem a templomba, a csendben, a reggeli napkelte után tudtam jól imádkozni. Amikor a nap besütött az ablakon, olyan volt, mintha a nap megkoronázta volna Máriát.⁴ Ilyenkor jutott eszembe anyám tudománya (=imája):

Piros hajnal hasadna,
Kiben Mária nyugodna,
Nap tőle támadna,
Pokol tőle távozna.
Eleven ostya Úristen,
Neked adom lelkemet,
Fekete földnek testemet,
Tőled várom lelkem örök üdvösségét.
Mandulafának három ága,
Egész világ állapotja,
Szent Anna születése,
Elmernek a kápolnába,
Örömharangot húzatnak,
Menj el tőlem sátán,
Ne kísértsél engem,
Van énnekem fejemalja,
Az Úr Jézus Krisztus,
Az én képemben megfelel annak."

⁴ Kisasszonykor, a hajnali napkelteben megjelenő Szűz Mária vándormotívuma nemcsak a búcsújáróhelyeken, hanem változataiban másutt is elevenen élt a Kárpát-medence szakrális tájain. Andocson a Szűz Mária szobor feje felett a kerek színes napkorongot ábrázoló üvegablak, Mária monogramjával ezt a hagyományt szimbolizálja.

Huszár Julianna fia, Ferenc 1933-ban elvégezte a tanítóképzőt. Rövid ideig Dombóváron, mint segédkántor működött, de anyja hívta, hogy próbálja megpályázni az andocsi kántori állást. Herkovits Ferencet nem jelölték. Péter Pusztai Gábor házfőnök túl fiatalnak találta. "De Mária gondoskodott a fiamról" – emlékezett Huszár Julianna. A kántorok meghallgatása napján az andocsi iskolaszék és a falu lakói a választásra érkező látrányi esperes hintóját feltartóztatták és addig nem engedték tovább, amíg meg nem ígérte, hogy Herkovits Ferencet jelölteti a kántorok sorába és megválasztására áldását adja.

Anya és fia ezután beköltöztek az andocsi tanítói-szolgálati lakásba. Élete ettől kezdve fia hivatásán keresztül kapcsolódott a templomhoz.

Huszár Julianan az évben tagja lett az andocsi Rózsafüzér Társulatnak. Később a koszorú vezetőjévé választották. Az oltárok és a szentsír díszítését ezután ő végezte. Fontos kötelességének érezte a fiatalok bevonását "Mária szolgálatába". A Szűz Mária szobor öltöztetésére 13-15 éves leányokat választott, így 1933-34-ben pl. Horváth Teri, Sarkadi Eta, Orbán Ili, Schreck Erzi és Ténte Teréz voltak segítségére. A 30-as években a leányok férjhez mentek. Mikor az utolsó Mária-öltöztető leány az esküvőjét ülte, Huszár Julianna a szentélyt rózsaszirmokkal feldíszítette, és Szűz Mária szobrát fehérbe öltöztette. Ez volt az első alkalom, hogy az öltöztetést egyedül végezte. Így summázta ezt az eseményt: "Úgy éreztem, most leltem meg igazán a feladatomat Mária szolgálatára..."

A ház körüli teendőinek ellátása mellett (kerti munka, állattartás) varással is foglalkozott. A ferences rendház megélénkülő életébe Huszár Julianna rendszeresen besegített. Főzést, takarítást vállalt.

A rendkívül sokrétű gazdag imaélet "erősítette" minden napját. Elmondta, hogy hajnaltól napnyugtáig bármilyen munkát végzett, szüntelenül imádkozott. Még kisleány korában tanulta meg anyjától, hogy a munkán csak akkor van Isten áldása, ha ima kíséri. Ő ezt Szűz Máriával kapcsolta össze. Szívesebben mondott Mária imádságokat.

Ahogy Bálint Sándor fogalmazta egy helyütt a magyar szentember, Orosz István jellemzésére – az ő "gondolkodásmódja is a népi evangélium élmény tökéletes illusztrációja volt, Szt. Bernát mondásával élve: per Mariam ad Jesum".

Az 1940-es évek elejétől gondozásba vette Szűz Mária ruhatárát. Az addig sekrestyében őrzött ruhákat felújította és rendbetette. Emlékezete szerint a legrégebb volt egy foszladozó, lenvászon anyagból készült palást, "olyan volt a többi között, mint a szegény asszony két fillérje... – tudja, a régi ruhákban több volt az áhitat, sokan ma már kivagyiságból varratnak ruhát, de ez nem kelt áhitatot..." A háború éve alatt sokan zárándokoltak Andocsra. Amikor palástot adományoztak a kegyszobornak, az anyagot Huszár Juliannával varratták meg, s a fogadalmi ajándékot ő közvetítette

beszentelésre. Az ajándékozók rendszerint vele osztották meg az imameghallgatás lelki élményét.

Huszár Julianna ezek után elhatározta, hogy a különféle ajándékokból és a Mária palástokból a rendházban múzeumot rendez be. 1947 december 8-án, Szeplőtelen Fogantatás ünnepén, a reggeli búcsúmisét követően mutatta be ünnepélyesen a rendfőnök a Mária múzeumot a zarándokoknak és az andocsi híveknek.

A ruhák eredetére és az adományozás indítékaira vonatkozó vallomásokot és rövid leírásokat az ajándékozók a palástok hátoldalán tüntették fel.

A vallomások – sokszor egy-egy személy vagy család drámai élethelyzetére, múltjára utalnak; háborús csapások, hadifogság, az 50-es évek bizonytalansága, stb. illetve az ezekből való szerencsés megmenekülés olvashatók – Huszár Juliannának köszönhetően – a palástokon.

Élete későbbi fordulata ismét beleszövődött Mária szolgálatába. Fiát 1942-ben behívták katonának és egyenesen a frontra irányították. Az orosz frontról még kapott tőle néhány lapot, de azután semmi hír nem jött felőle. A faluba később visszaérkező katonatársai már nem tudták, vagy nem akartak róla beszélni... Huszár Julianna mégis évek során át reménykedett, hogy viszontláthatja fiát. Bensőséges kapcsolata Máriával evvel a változással nyert sajátos kozmikus tartalmat.

Abban az időben szerzett egy fekete bársonyanyagot, fia hátha mégis megjön, s ebből lesz esküvői ruhája. 1956 őszéig várt. Ekkor vesztette el végleg reményét és a fiát. "Mivel Máriának nem volt fekete ruhája Halottak estéjére csináltattam meg számára a palástot ebből az anyagból... Halottak estéjén a plébános úr elmondta; .... látjátok híveim, a Szűz Anya feketébe öltözött, mivel itt ül köztetek egy édesanya, aki fiának szánta esküvői öltözékre, most fiát elveszítette, ezért Máriának varrta meg a fekete ruhát... Tudta mindenki, ki ez az édesanya... amíg élek, mindig ezt a ruhát adom fel Halottak napján Máriára... A ruha készítésekor eszembe jutott, hogy sokan haltak meg a háborúban, ezért nemcsak fiamért tettem, hanem fiainkért készítettem. A palástot a Hétfájdalmú Szűznek ajánlottam fel. Ő is olyan fájdalomban élt, mint amibe én kerültem... Nekem a Mária lábainál nem a boldog égi királynő jut eszembe, hanem a Fájdalmas Anya, a Fájdalmas Szűz...

... a Szűz azért hétfájdalmú: mert

- először fiát istállóban kellett megszülnie,
- üldözték kiskorában a gyermeket,
- menekülnie kellett neki,
- Jézust elveszítette és kereste,
- Jézust üldözték,

- keresztre feszítették,
- az ő ölébe tették,
- és fiát a sírba tették...”⁵

Hogy Huszár Julianna “Mária dajkája” életében mit jelentett Szűz Mária szolgálata, azt megtapasztalhattam egy évtized múltán a falubeliek vele kapcsolatos emlékezéséből. Úgy emlegették... “a hit tartotta benne a lelket, ...mindene volt a templom... Máriában találta meg a vigasztalást”.

A Szűz Mária szobor öltöztetés szélesebb, *közösségi ritusát* találtuk meg a Tolna megyei Zombán. A községet a XVIII. században a jobaházi Dőry család telepítette be németekkel, akik mint a helybeli őslakos magyar családok, katolikusok voltak. Itt a Rózsafüzér Társulat tagjai végezték a szoboröltöztetést, mint kollektív szolgálatot. A kegyúri család évszázadok során tudatosan törekedett a birtokán élő magyarok és németek vallásgyakorlatának összefogására. A helybeli Rózsafüzér Társulat már a XIX. század elejétől működött. A plébániatemplom szentélyéhez csatlakozó kápolnában áll a Bécsből származó öltöztetős Mária-szobor, a Rózsafüzér Királynője. A közel életnagyságú faszobrot a múlt század utolsó évtizedeitől az 1950-es évekig az Olvasós Társulat magyar és német asszonyai Mária Ünnepek előestéjén felváltva öltöztették. Ők Örökös Rózsafüzér Társulati tagok voltak. Az öltöztetést az előimádkozó társulati tagok vezették. A megtisztelő feladat helyenként a családokban anyáról leányra öröklődött.

A társulat magyar és német asszonyai minden szombaton felváltva magyarul és németül elmondták a rózsafüzért, majd gyertyát gyújtottak a Mária szobor előtt. A gyertyát közösen vásárolták és a társulati tagok gondjaiért, családi ügyeikben közbenjárásért ajánlották fel. Mária ruhatárát a templom magyar karzatán őrizték. Minden ruhát más-más adományozott a faluból. Mária alsó köntösét a társulati tagok egyiket varrta, a költségeket közösen adták össze. A liturgia színeinek megfelelő nemesebb anyagból készült ruhákat a két háború között Juhász Rozika helybeli varrónő állította össze.

A magyar társulati tagok közül kiemelkedett Németh Mihályné, Borbély Kata búcsúvezető, akit a két háború között előimádkozóként ismeretek. Példás családi életet élt, tekintélyét szüntelen imádságos lelkületével és karitatív magatartásával teremtette meg a faluban. Állandó segítői Pesti Kati és sógornője Borbélyné Laci Kati, szinte halálukig végezték a rájuk bízott feladatot. Velük egyidőben Kuhl Klára, Schuller Johanna és Jung

---

⁵ A hét fájdalom sajátos népi variánsával találkozunk Huszár Julianna értelmezésében. Érdemes összevetnünk Bálint Sándor e témában gyűjtött adataival. E szerint Mária hét fájdalma: Simeon jövendölése, menekülés Egyiptomba, elveszíti és keresi Jézust, ott áll a keresztfá alatt, a kereszttívóval találkozik, a keresztről leveszik, fia ölében pihen és résztvesz Jézus temetésén.

Éva öltöztette a Rózsafüzér Királynőjét. A Szűz Mária szobor gondozásának örökségét, mint életre szóló feladatot, híven őrizték. *Körükben az egyéni ima és az egyéni felajánlás a közösségi rítus által nyerte el értelmét.*

A népi vallásosság egyik legfőbb tényezője az *emocionalitás, a magánajátosság* során figyelhető meg leginkább.

Ehhez kapcsolódóan szeretnénk felidézni egy *Mária öltöztetőt*, aki névtelen, de szokása sajátos módon jelenleg is él.

A Baranya megyei Hegyhát, a hódoltság során elnéptelenedet. A tájon a XVII-XVIII. században boszniai, valamint eszéki ferencesek pasztoráltak. A kis aprófalvas települések zárt világában, a szórványokban jobban őrződött meg a laikus gyakorlat, a népi jámborság.

1920-as évekig szokás volt, hogy a fiatalasszonyok első gyermekük születését követően a gyermekágyból felépülve, a hatodik hét elteltével egyedül indultak "avatózni" a határban felállított kőkereszthez.

Ilyenkor a Krisztus korpusz alatt álló Mária szobrokra rövid fohász kíséretében, a magukszötte vászondarabot "köntöst" vagy ingecskét terítettek. Ha a gyermekük az avatózás előtt meghalt, ezt a vászonanyagot a gyermek alá, a koporsóba tették.

Az ősi tradíció tartalma, az egykor bizonyára hivatalos liturgiához kapcsolódó rítus, a nép emlékezetében már elhomályosult, de mint bűvópatak újjáéledt, ugyanis ezen a vidéken napjainkban, különösen Mária ünnepek idején a cigánylakosság az útmenti kereszt talpazatán álló Mária szobrokat mindig felöltözteti.

IRODALOM

AGGHÁZY Mária

1958 Régi magyarországi faszobrok Budapest

BÁLINT Sándor

1943 Sacra Hungaria. Kassa

GAÁL Károly

1983 Auxilium Christianorum. A Lorettói Szűz tiszetele Kelet-Közép-Európában. In: Szolgálat 58. Eisenstadt

JORDÁNSZKY Elek

1988 Magyarországon s az ahhoz tartozó részekben lévő Boldogságos Szűz Mária kegyelem képeinek rövid leírása. Poson, 1836 Reprint: Budapest

LANTOSNÉ IMRE Mária

1990 Öltöztető Mária-szobrok Magyarországon In: Néphit, népi vallásosság ma Magyarországon. Szerk. Lovik Sándor és Horváth Pál. Budapest

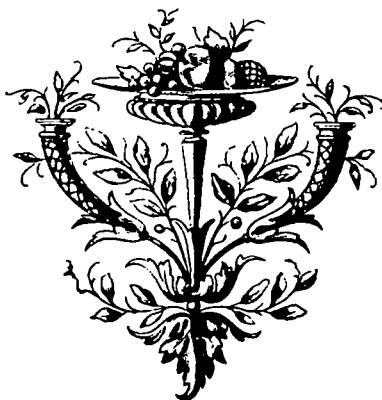
DIE AMME DER JUNGFRAU MARIA

MÁRIA IMRE LANTOS

Eine besondere Art der katholischen Volkfrömmigkeit ist die Bekleidung von Marienstatuen und -bilder. Diese Sitte, als Zeichen der Verehrung hat sich im Zeitalter des Barock durch die Adaptation des Loreto-Kultes in Ungarn verbreitet. An vielen Wallfahrtsorten wurden Gewänder für die Gnadenstatuen gefertigt. Die Pflege der Marien-Garderoben und die Ankleidung der Statuen war die Aufgabe einer bestimmten Person.

Die Verfasserin beschreibt in ihrer Studie die Tätigkeit von solch' einer Person, von Julianna Herskovits geb. Huszár, die die Gnadenstatue in Andocs pflegte und die „die Amme der Jungfrau“ genannt wurde. An diesem Wallfahrtsort, betreut von den Franziskanern, gehen die Wurzeln der Bekleidung in das 18. Jahrhundert zurück. Für Frau Herskovits bedeutete die Bekleidung und Pflege der Marienstatue von ihrer Kindheit an eine seelische Aufgabe. Ihr eigenes Leben betrachtete sie parallel mit dem Leben der Muttergottes, was ein eigenartiges kosmisches Lebensgefühl bedeutete und sie bis zu ihrem Tode begleitete.

Am Ende des Artikels beschreibt die Verfasserin einige Parallele und Variante der Bekleidung von Marienstatuen aus Süd-Transdanubien (Komitat Baranya).

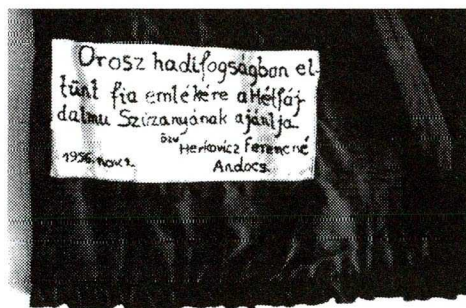

1. KÉP SZŰZ MÁRIA, SZT. KATALINNA
ÉS SZT. DOROTTYÁVAL AZ ANDOCSI
TEMPLOM FŐOLTÁRÁRÓL

2. KÉP VÖRÖS BROKÁT RUHA

3. KÉP RÉSZLET SZŰZ MÁRIA GYÁSZOS
PALÁSTJÁBÓL

4. KÉP AZ ADOMÁNYOZÓ FÉNYKÉPE ÉS
NEVE A PALÁST HÁTOLDALÁN:
„AZ ANDOCSI SZŰZ ANYÁNAK ÉS JÉZUS
SZENT SZÍVE TISZTELETÉRE ELSŐ SEGÉDI
FIZETÉSÉBŐL ANDOCS, 1957. DEC. 31-ÉN
SEBESTYÉN JÓZSEF ASZTALOS SEGÉD,
NAGYTOLDI-PUSZTA”

5. KÉP SZŰZ MÁRIA RUHATÁRÁBÓL KÉSZÜLT MÚZEUM
AZ ANDOCSI FERENCES RENDHÁZBAN

6. KÉP A RÓZSFÜZÉR TÁRSULAT ÖLTÖZTETŐS SZŰZ MÁRIA SZOBRA ZOMBÁN

7. KÉP SZŰZ MÁRIA NAGYPÉNTEKI RUHÁJA
A ZOMBAI ÖLTÖZTETŐS SZOBOR RUHATÁRÁBÓL

8. KÉP ÚTMENTI KERESZT FELÖLTÖZTETETT MÁRIA SZOBORRAL.
BARANYA MEGYE, HEGYHÁT